

skulle fortsätta att göra det till dags dato, utan att det präglade all politik och alla ideologier. Många politiskt aktiva var uttalade antiskandinavister och de upplevde uppenbarligen inte union som enda alternativet till undergång. I det långa loppet var det faktiskt de som vann.

Författarna visar förtjänstfullt sammanflätningen av inrikespolitiken i de tre skandinaviska länderna. Möjligen kan man tycka att Norge kommer på mellanhand. Diskussionen mellan de relativt få norska skandinavisterna och de många norska debattörer och politiker som snarare såg skandinavismen som ännu ett uttryck för svenskt översitteri bokförs visserligen nogsamt, men det direkta norska inflytandet på De förenade rikenas politik bedöms som ringa. Det är dock en lisa i den tunga texten att då och då stöta på den norska ministern och antiskandinavisten Frederik Stangs uppfriskande surliga kommentarer.

Men varför misslyckades skandinavismen om det nu öppnades så många fönster för den och om dess förutsättningar, som författarna hävdar, inte var sämre än rörelsernas för Italiens eller Tysklands enande? Författarna menar att det avgörande var personliga brister hos skandinavisterna: Norden hade ingen Cavour eller Bismarck. Det är konsekvent utifrån den historiesyn de redovisat, där politik är ett spel mellan stora män. Ska vi återvända till denna historiesyn, kanske det äldsta av alla sätt att förklara och berätta historia? För mig känns ett jakande svar inte självklart.

Även om det går att kritiskt diskutera mycket ska Rasmus Glenthøj och Morten Nordhagen Otteson ha tack för detta försök att komma ur historikernas nationella tvångströja och lyfta fram skandinavismen som ett alternativ till de segrande nationalstaterna. Framtida studier av skandinavismen, och av nordisk politik vid mitten av 1800-talet över huvud taget, har ett nytt fundament att stå på och nya teser att utmana.

Lunds universitet

HARALD GUSTAFSSON

Cordelia Heß [Hess], *The Medieval Archive of Antisemitism in Nineteenth-Century Sweden* (Berlin/Boston: Walter de Gruyter 2022). 194 s.

I denna monografi behandlar Cordelia Hess antisemitismen i Sverige under 1800-talet, med ett uttalat syfte att påvisa dess kontinuitet från medeltiden och tidigmodern tid. Hess menar att tidigare forskning haft tyngdpunkten på det sena 1800-talet och 1900-talet, och därmed att spåren bakåt skulle ha kommit i skymundan.

Metoden är så att säga traditionellt historievetenskaplig: författaren har avgränsat ett visst stoff som källmaterial och sedan tämligen pragmatiskt frilagt mer eller mindre typiska mönster i detta. Hon har utgått från vissa sökord i titlar i Kungliga bibliotekets digitaliserade kataloger över tryckta verk under 1800-talet, och kompletterat dessa utifrån snöbollsmetoden – relevanta verk som omnämns i de skrifter som tagits fram genom katalogsökningen. Hess resonerar utförligt om tillvägagångssättet, och om de oundvikliga problem som finns med det. Det är förstås omöjligt att slå fast ”ett perfekt urval”, om tanken är att ringa in ett källmaterial som i tillräckligt hög grad behandlar det judiska och/eller antisemitism utan att det styrs av någon värdering av att bestämda aktörer vore viktigare än andra. Hess landar till slut i en korpus om över 100 verk, vari ingår översättningar av utländska verk och nytgåvor av äldre texter. Naturligtvis kan man sätta fingret på vissa luckor – exempelvis återfinns inte August Strindberg.

Under alla omständigheter är det ett omfattande stoff som Hess utgår från, och hon påvisar övertygande att det fanns en utbredd antisemitism i det svenska samhället under 1800-talet, en antisemitism som i hög grad byggde vidare på betydligt äldre tankemönster som florerat i Sverige långt före 1782 när judar först tilläts bosätta sig i riket. Kanske betonas lite väl starkt att det är ett nytt forskningsresultat, när hon framlägger hur antisemitismen även i sin svenska form präglades av stor kontinuitet bakåt till den tidiga kristendomens antisemitism, vars stereotyper (judarna som Jesus mördare, dömda till evig vandring, m.m.) flöt tämligen sömlöst in i den moderna epokens alltmer rasistiskt präglade antisemitism. Samtidigt påvisar Hess att det även i de äldre medeltida och tidigmoderna antisemitiska uttrycken förekom en sorts proto-rasism där judars fysiska attribut framhövdes.

Som framgår av bokens titel, använder sig Hess av begreppet ”arkiv” som teoretiskt redskap. Med det vill hon greppa totaliteten av de antisemitiska kunskapsavlagringar som införts och (re)producerats i Sverige allt sedan medeltiden. Hon anknuter till minnesteoretikern Aleida Assmann, en av många som under senare decennier anammat och definierat arkivbegreppet på delvis andra sätt än traditionellt inom arkivväsendet och arkivvetenskapen. Assmann har gjort en analytisk åtskillnad mellan ”arkiv” och ”kanon” för att fånga två nivåer eller dimensioner i varje tids och samhälles minnesbank: kanon är det ”aktivt cirkulerade minnet” medan arkivet är det ”passivt lagrade minnet”. Det hade dock varit till analysens förtjänst om Hess fullföljt Assmanns ansats; själva dynamiken mellan kanon och arkiv är nämligen inget som Hess på allvar diskuterar. Hon konstaterar inledningsvis att ”as long as the content of the archive is not canonized as an integral part of cultural knowledge and memory, and as such constantly remembered and staged, it becomes a passive knowledge, halfway between being remembered

and forgotten" (s. 13). Under genomläsningen ställer jag mig återkommande frågan om det hon frilägger faktiskt i hög grad också var en kanon? Det framgår att antisemitismen ofta var ytterst explicit, och ibland framförd av framträdande personligheter såsom Carl Adolph Agardh (och Strindberg). Jag undrar alltså om inte Hess, genom att från början bestämma sig för att det hon frilägger endast kan omskrivas som ett arkiv, helt oavsiktligt tonar ner dess faktiska genomslagskraft och betydelse. Min alternativa tolkning utifrån Assmann är alltså att det definitivt fanns ett antisemitiskt arkiv, som gång efter annan dessutom bubblade upp på parnassen och artikulerades som en kanon.

Sålunda borde Hess ha utvecklat diskussionen om arkivbegreppet – nu framstår det som något oklart vad som alls är vinsten med det, liksom hurvida det hade blivit så mycket annorlunda om hon använt för sammanhanget mindre abstrakta termer såsom "tradition" eller "idémönster" för den antisemitism som hon frilägger. Till detta kommer att hon gör ett par helt egna försök att definiera sitt antisemitiska arkiv genom liknelser från mer traditionellt arkivväsende. Hon skriver först att det kan ses som ett "room full of files ordered according to their provenance rather than their subject matter or content" (s. 13), men senare att det utgörs av "certain folders in which unorganized papers and files are bundled together, all of them filed under the larger heading 'Jews'" (s. 15). Detta görs utan referenser (det kan inte spåras hos Assmann) och är något själv motsägande – först är arkivet inte ämnesordnat, sedan är det det, och vad menas egentligen med proveniens i detta fall? Jag hoppas att Hess kan precisera och utveckla detta i andra och senare sammanhang, för det är onekligen tankeväckande.

Boken hade behövt ytterligare en vända korrekturläsning – det finns några olyckliga slarvfel här och var, såsom att Magnus Jacob Crusenstolpe får heta Hans Magnus, att den värmländska landsbygdssocken Töcksmark kallas en "town", och att svamp på engelska blir "swamp". I övrigt vill jag framhålla att Hess framställning är lättillgänglig och välskriven, och att de empiriska resultaten är väl underbyggda. Även om de inte är alldeles överraskande, åskådliggör de tydligt att antisemitismen varit och är ett synnerligen trögrörligt fenomen, även i Sverige.

Mittuniversitetet

SAMUEL EDQUIST